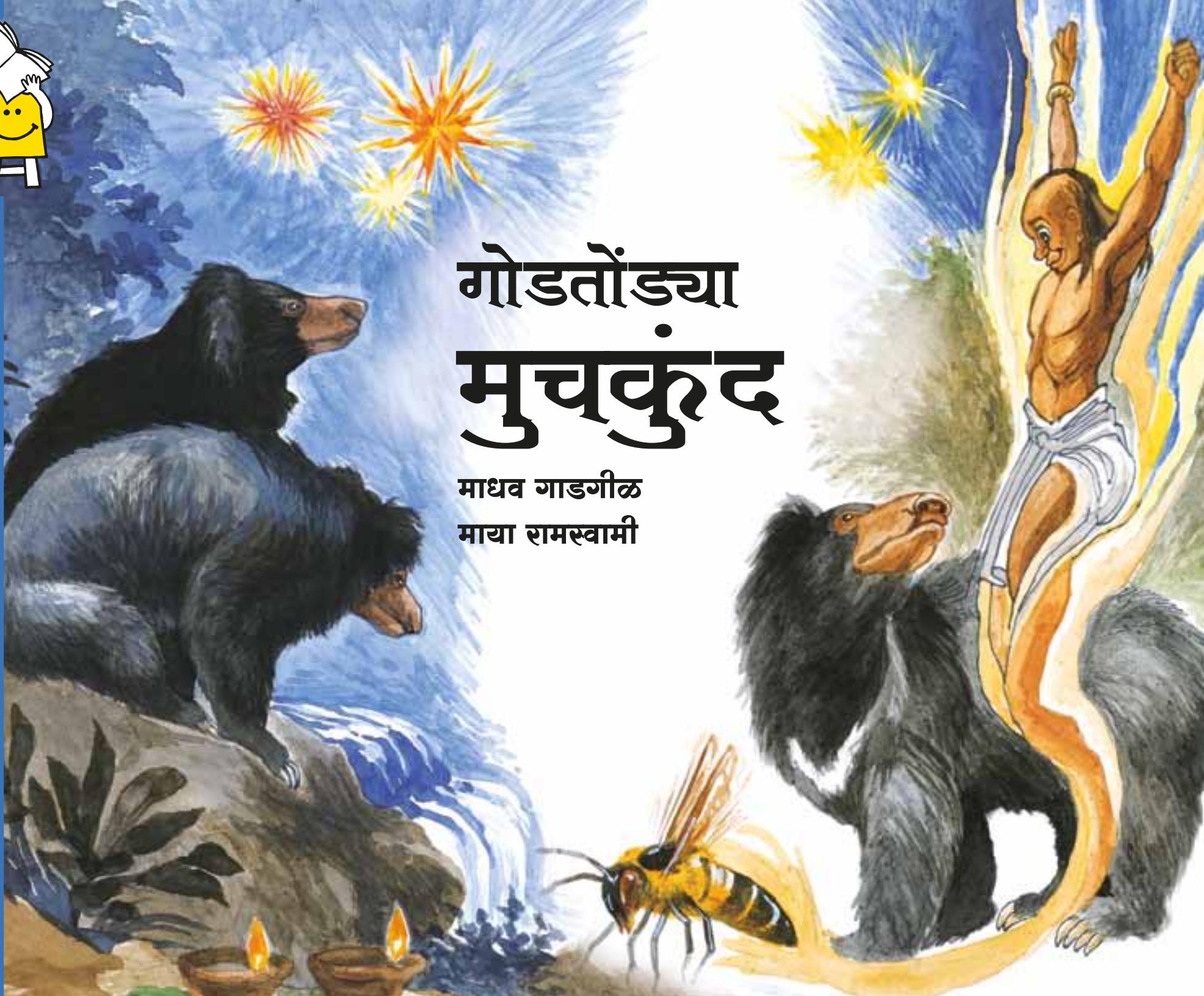

गोडतोँड्या मुचकुंद

माधव गाडगील
माया रामख्वामी

'Godtonya Muchkund' by Madhav Gadgil
© Madhav Gadgil, 2013. Some rights reserved. CC-BY-SA 3.0

Illustrated by Maya Ramaswamy
© Maya Ramaswamy, 2013. Some rights reserved. CC-BY-SA 3.0

First Marathi Edition: 2013

ISBN: 978-81-8479-415-1

Typsetting and Layout by:
New Way Typesetters and Processors, Pune

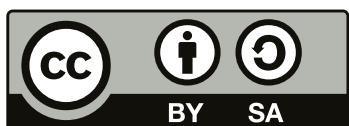
Printed by: Rave India, New Delhi

Published by:
Pratham Books
www.prathambooks.org

Registered Office:
PRATHAM BOOKS
621, 2nd Floor, 5th Main, OMBR Layout
Banaswadi, Bangalore 560 043
T: +91 80 42052574

Regional Office:
New Delhi
T: +91 11 41042483

The development of this book has been supported by Pani Foundation.

Some rights reserved. The story text and the illustrations are CC-BY-SA 3.0 licensed which means you can download this book, remix illustrations and even make a new story - all for free! To know more about this and the full terms of use and attribution visit <http://prathambooks.org/cc>.

गोडतोँड्या मुखकुंद

लेखन : माधव गाडगीळ

चित्रांकन : माया रामस्वामी

ही गोष्ट आहे मुचकुंद नावाच्या एका हुशार मुंज्याची. म्हणजे भुताची. हा मुचकुंद पुण्याच्या वेताळ बाबाच्या टोळीतला एक मुंज्या आहे. तो राहतो पुणे विद्यापीठाच्या आवारात, एका भल्या मोठ्या पिंपळावर. टोळीतल्या सान्या पिशाच्च, समंध, हड्डी, जखिणीपेक्षा डोकयानी भारी तल्लख, आणि सगळ्यांना मदत करण्याच्या वृत्तीचा. या बारा पिंपळावरच्या मुंज्यांना भटकायची अतोनात हौस असते. अन् जगाबद्दल खूप कुतूहल. असाच आहे मुचकुंद. शिवाय मुंज्यांना वाटेल तसे आकार, रूप बदलता येते; माणसांच्या, प्राण्यांच्या वेगवेगळ्या भाषांत संवाद साधता येतात. मुचकुंद हौसेने एखाद्या विद्यार्थ्याचे सोंग घेऊन वेगवेगळ्या वर्गात जाऊन बसतो. एक चिमणी बनून प्रयोगशाळांत काय चाललंय ते पाहत राहतो. सारखे नवे नवे शिकत असतो. प्राध्यापकांना कधी कधी आश्वर्य वाटे; एक हुषार मुलगा बन्याचदा वर्गात दिसतो आणि कधीतरी अचानक येईनासा होतो.

दूरदूरच्या प्रदेशांबद्दल वर्गात शिकत असताना, मुंज्यालाही वाटायला लागलं, की आपण सुट्टीसाठी, निदान काही दिवस तरी बाहेरगावी जायला हवं आणि म्हणूनच जांबवान मामाचे जेव्हा सुट्टीला येण्याविषयी पत्र आले तेव्हा मुचकुंद खूष झाला.

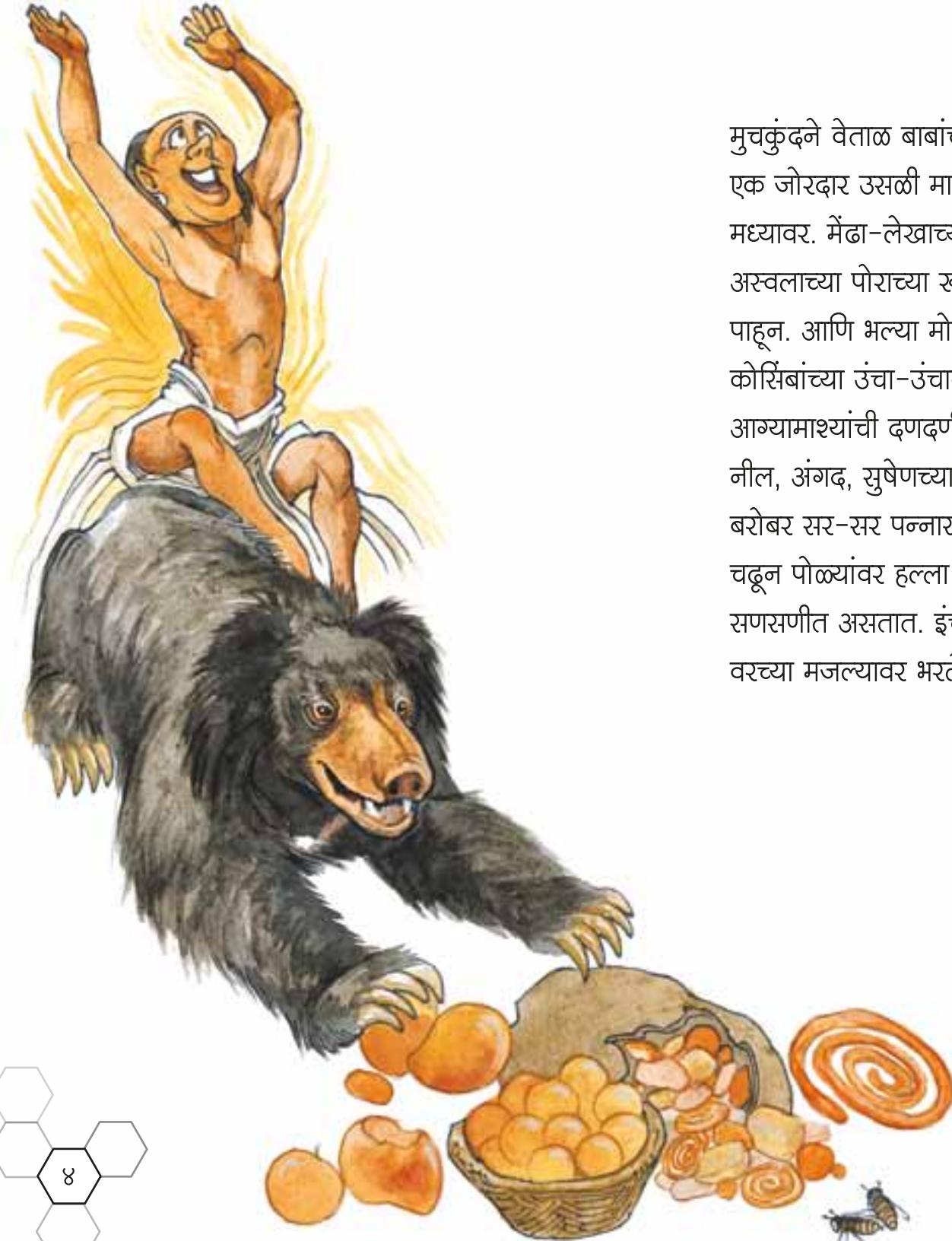
जांबवान मामानं लिहिलं होतं, “दिवाळीच्या सुट्टीला
 आमच्या गडचिरोलीतल्या अस्वलाच्या ओळ्याच्या,
 म्हणजे एड्जरच्या जंगलात रहायला ये. इथल्या उंच,
 उंच झाडांवर चिककार मधाची पोळी लटकताहेत. नील,
 अंगद, सुषेण सगळ्या पोरांना झाडावर चढून, ती
 ओरबाढून, मधावर ताव मारायची मोठी हौस आहे. तूपण
 एक गोडतोळ्या आहेस. तुलाही मज्जा येईल पंधरा
 दिवसांसाठी.”

भुतांची टोळी

भारतीय पौराणिक कथेत, भुतं म्हणजे विशेष शक्ती प्राप्त झालेले आणि आपल्याभोवती
 सर्वत्र असणारे सावलीसारखे जीव. वेताळबाबा म्हणजे भुतांचा राजा. पुण्यातल्या सर्वांत
 उंच टेकडीवर याचं ठाणं आहे असं मानलं जातं. त्याच्या टोळीतले सारे पिशाच्च,
 समंध, हड्डी, जखिणी अशी भुतं वड, पिंपळ किंवा अशाच पुरातन झाडांवर राहतात.
 शिवशंकराच्या तांडवनृत्यामध्ये हे सर्व आनंदानं सहभागी होतात. वेताळाच्या अनेक कथा
 सांगितल्या जातात. त्या सर्वांमध्ये, राजा विक्रमादित्य आणि वेताळ यांच्या गोष्टी खूप
 प्रसिद्ध आहेत. या पंचवीस कथांना ‘वेताळ पंचविशी’ म्हणतात.

मुंजा म्हणजे विशेष प्रकारची चौकस आणि हुषार भुतं. त्यांना ज्ञान मिळविण्याची हौस
 असते. कुर्तलाही आकार ते घेऊ शकतात. माणसांच्या आणि सर्व प्राण्यांच्या भाषा
 यांना कळतात.

मुचकुंदने वेताळ बाबांची परवानगी घेतली, आणि
एक जोरदार उसळी मारून पोचला भारताच्या नेमक्या
मध्यावर. मेंढा-लेखाच्या, इडजरच्या रानात. एका
अख्वलाच्या पोराच्या रूपात. खूष झाला दाट जंगल
पाहून. आणि भल्या मोठ्या अर्जुन, सावरी, पिंपळ,
कोसिंबांच्या उंचा-उंचावरच्या फांद्यांना लटकणारी
आव्यामाशयांची दणदणीत पोळी पाहून! मुचकुंद केळ्हाच
नील, अंगद, सुषेणच्या कंपूत सामावून गेला. त्यांच्या
बरोबर सर-सर पन्नास पन्नास फूट उंचीच्या झाडांवर
चढून पोळ्यांवर हल्ला चढवायला लागला. आव्यामाशया
सणसणीत असतात. इंच इंच लांब. त्यांच्या पोळ्यांच्या
वरच्या मजल्यावर भरलेला असतो गोड गोड मध.

मुचकुंद आणि मंडळी जवळ पोचली की सारे मोहोळ^१
उठायचे. अक्षरश: जिवाच्या करारावर माश्या शत्रूंवर
तुटून पडायच्या. मग ही मंडळी दोन्ही हातांत तोंड
खुपसून बरायची. मग थोळ्या वेळानं माश्या गप्प
झाल्या की पुन्हा झटकन् चढून पोळ्याशी पोचायची
आणि पंज्याच्या एका जोरदार फटक्याने पोळे उडवून
घायची. पोळे खाली पडले की घसरत घसरत जाऊन
उचलायचे. झाडाच्या ढोलीतली सातेरी माश्यांची
मोहळंसुळ्हा ही मंडळी ढोली पंजाने फोडून मिळवायची.
पोळे चावत, चघळत, गोड मध चोखायची, अंडी,
आळ्यांचा रुचकर रस गिळायची.

गोडाची मिठी

साच्या जीवसृष्टीत गोड चवीच्या साखरेला एक खास स्थान आहे.
सूर्याची ऊर्जा वापरून वनस्पती पाणी आणि कार्बन डाय ऑक्साइड
पासून प्रथम साखर बनवतात, मग इतर रेणू प्राण्यांना झटकन् ऊर्जा
मिळते साखरेतूनच. म्हणूनच खेळाडू चटकन जोम येण्यासाठी ग्लूकोज
या साखरेच्या फक्क्या मारतात. साहजिकच साखरेची गोड चव ही
प्राण्यांचं खास आकर्षण आहे. निसर्गात अशी अवीट गोडी सापडते
मधात आणि आंबे, फणसांसारख्या काही फळांत. हीच कोळून मग
आपण मिठाई बनवतो. पेढे, बर्फी, लाडू, जिलब्या खातो.

रोजच्या रोज गोड-गोड मधाच्या मेजवानीमुळे मुचकुंद जणू स्वर्गातिच होता. शिवाय अस्वलांना याहून सरस साहसी खेळ कुठून सापडणार? माणसाचे आकाशात पॅराग्लायडवर तरंगणे, समुद्रात स्कूबा डायव्हिंग करणे, ठीक आहे. पण त्या थरारातून अशी मरत मेजवानी थोडीच मिळते?

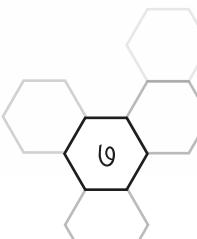
मुचकुंदला दिवस कसे सरले कळलेच नाही. अन् मग एक दिवस मनात एक पाल चुकचुकली. आपला खेळ होतो, पण या हजारो मधमाश्यांचा जीव जातो, त्याचे काय? विचार केला, बोलूया जांबवान् मामांशी. लक्ष्मीपूजनाच्या शुभरात्री ओढ्याकाठी दरडीवर बसून गप्पा मारताना मुचकुंदने विषय काढला. म्हणाला, “मी बघतोय, आपल्याला खरा हवा असतो मध. तो काही पोळंभर नसतो. मग आपण तेवढा भाग सोडून बाकी पोळे वाचवले तर?”

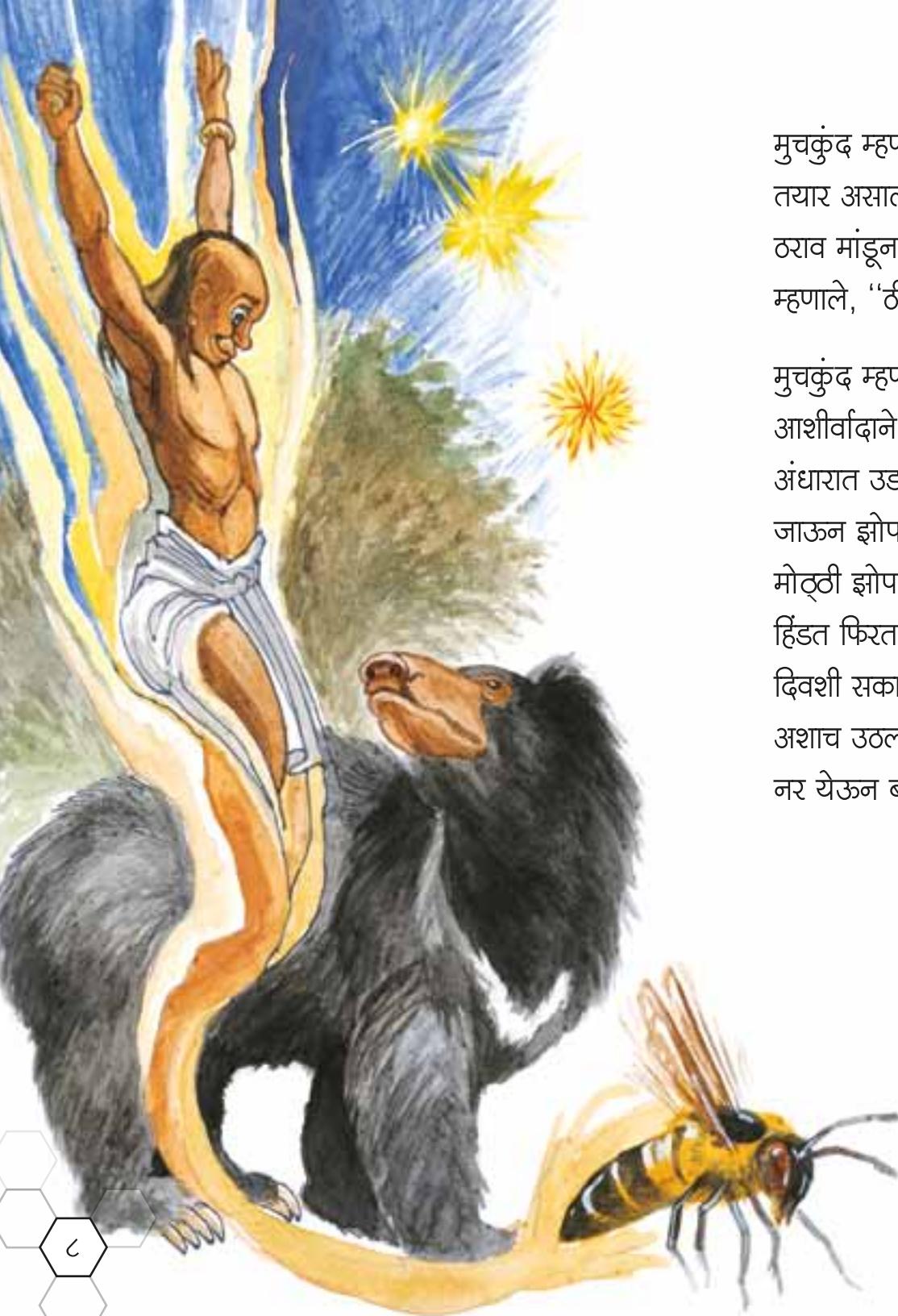
जांबवान् उद्गारले, “मुचकुंद तुझे डोके खरेच अजब
आहे. अरे, आम्ही आणि आग्यामाशया जन्मजात शत्रू.
त्यांचा नाश करणे हा तर आमचा निसर्गधर्म. पण आता
तू म्हणतोस ते अगदीच निरर्थक नाही. मी बघतोय,
दिवरेंदिवस मध मिळणे कठीण होत चाललेय. तेव्हा
मधमाशया वाचवण्याचे पुण्य मिळेल, आणि कदाचित्
आमचेही भले होईल. पण हे जमणार करे? आम्ही
तेवढाच भाग हळूच काढायला गेलो, तर त्या दरम्यान
माशया आमच्या नाका-डोळ्यांवर डसून आम्हाला हैराण
करतील ना!”

माशीचा डंख

डंख करताना मधमाशयांची नांगी एकदा घुसली की तुटून कातडीच्या आतच रुतून
राहते. मग त्या मधमाशीचा सारा कोथळा बाहेर पडून ती यमसदनी पोचते. पण त्या
डंखांच्या वेदनाही तशाच जीवघेण्या असतात. तेव्हा फार कुणी आग्यामाशयांच्या वाटेला
जात नाहीत. पण अस्वले कसली वस्ताद! त्यांच्या लांब, दाट केसातून ती नांगी
कातडीपर्यंत पोचतच नाही. कान, डोळे, नाकाचा शेंडा सोडला तर बाकी कुठेच धोका
नाही. मोहोळ उठले की शांतपणे तोंड दोन्ही हातांत खुपसून बसायचे. अनेक माशया
वर वर केसात गुंतून मरतात.

मुचकुंद म्हणाला, “मग मी मुंज्या उगीच आहे का? तुम्ही तयार असाल, तर मी उद्या एक नर मधमाशी बनून हा ठराव मांडून पाहतो. बघू काय म्हणतात ते.” जांबवान्‌राव म्हणाले, “ठीक, बघूया मुंज्यांची करामत!”

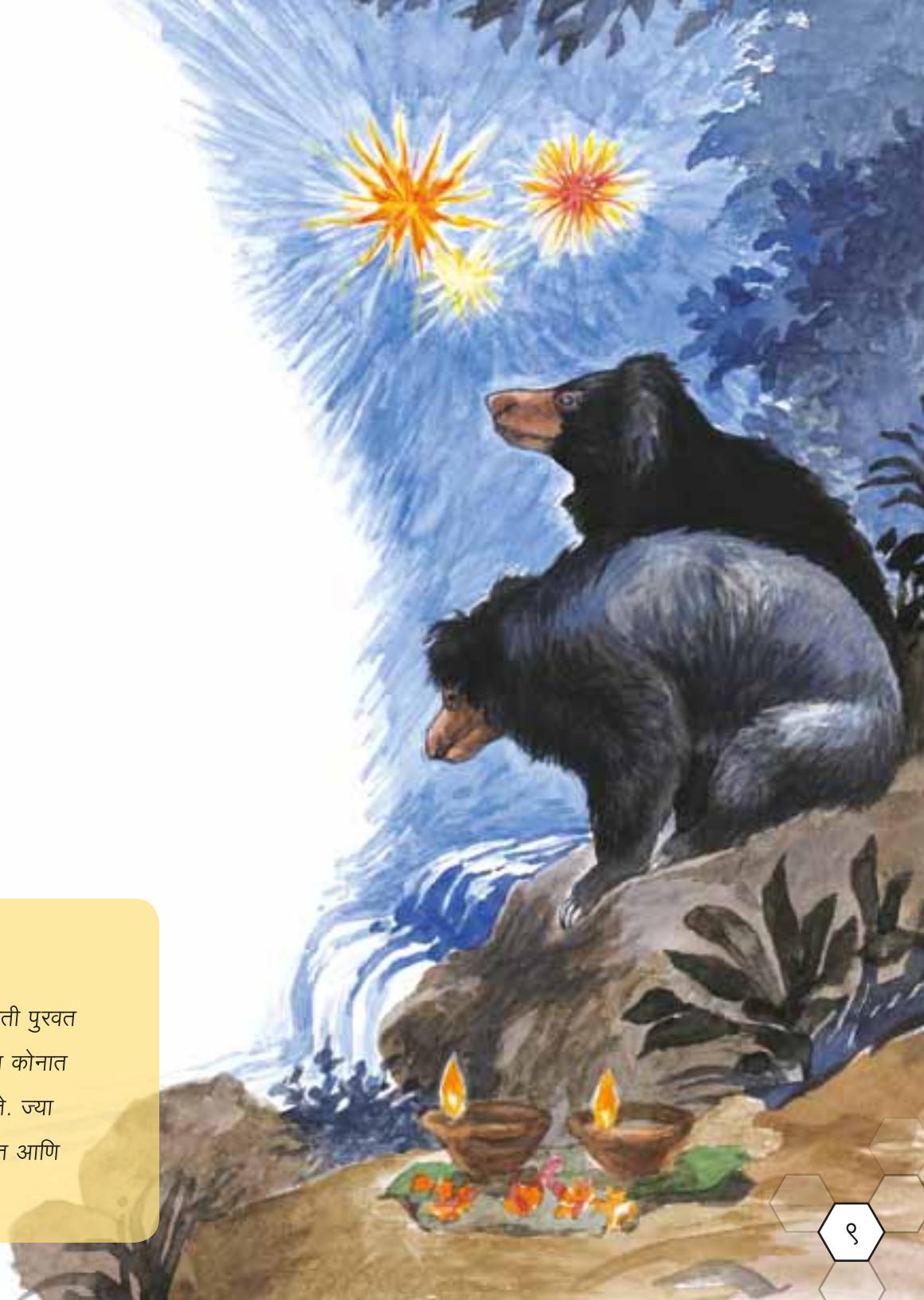
मुचकुंद म्हणाला, “जय वेताळ बाबा, तुमच्या आशीर्वादाने मी बनतो एक मधमाशी.” अन् तो त्या अंधारात उडत जाऊन गुपचूप एका पोळ्याजवळ झाडावर जाऊन झोपला. अमावस्येच्या रात्री आव्यामाश्या खास मोठ्ठी झोप काढतात. कारण एरवी चंद्रप्रकाशातही त्या हिंडित फिरत असतात. मात्र या मोळ्या झोपेनंतर दुसऱ्या दिवशी सकाळी त्या अगदी ताज्या-तवान्या उठतात. अशाच उठल्या, अन् बघतात तर काय, एक कोणी परका नर येऊन बसलाय की पोळ्याशेजारी.

लगेच पंधरा-वीस शिपायांनी मुचकुंदला गराडा
घातला. तो हात जोडून गप्प राहिला. मग, त्यापण
शांत होऊन विचारायला लागल्या, “कोण बे तू? इथे
काय करतोयस?”

मुचकुंद म्हणाला, “मी आहे एक शांतिदूत. सगळ्यांचे
भले चिंतणारा. तुमच्या राणीसाठी एक नजराणा घेऊन
आलोय, खास मुचकुंदच्या झाडाच्या परागांचा. भेटील
का बाईसाहेब?” मिळाली परवानगी अन् मुचकुंद जाऊन
नाचत नाचत सांगायला लागला,

नाचबोली

मध्यमाशया एकमेकींना मधाळ फुले कुठे सापडतील, याबद्दल सतत माहिती पुरवत
असतात. हे संदेश दिले जातात नाचातून. पोळ्यावर नाचतांना त्या ज्या कोनात
नाचतात त्यावरून हे अन्नस्रोत कोणत्या दिशेला आहेत हे दर्शवले जाते. ज्या
गतीने त्या लटपट करतात त्यावरून हे अन्नस्रोत किती अंतरावर आहेत आणि
कोणत्या गुणवत्तेचे आहेत हे कळते.

“मधुराणीसाहेबा, मी आहे एक निसर्गप्रिमी; वेताळबाबांचा शिष्य. तुम्ही तर आहात निसर्गाची एक अजोड कलाकृती. म्हणून तुमचा चाहता. पण आज-काल मधमाश्यांची संख्या फार भराभर घटायला लागली आहे, म्हणून आहे चिंतेत! ह्यामागचे मुख्य कारण आहे कीटकनाशकांचा बेहद वापर, पण त्याच्याबरोबरच, अस्वलांकडून होणारा विधवंस. हा विधवंस कसा कमी करायचा याचा एक ठराव मी जांबवान् अस्वल महाराजांकडून घेऊन आलो आहे. ऐकता का?”

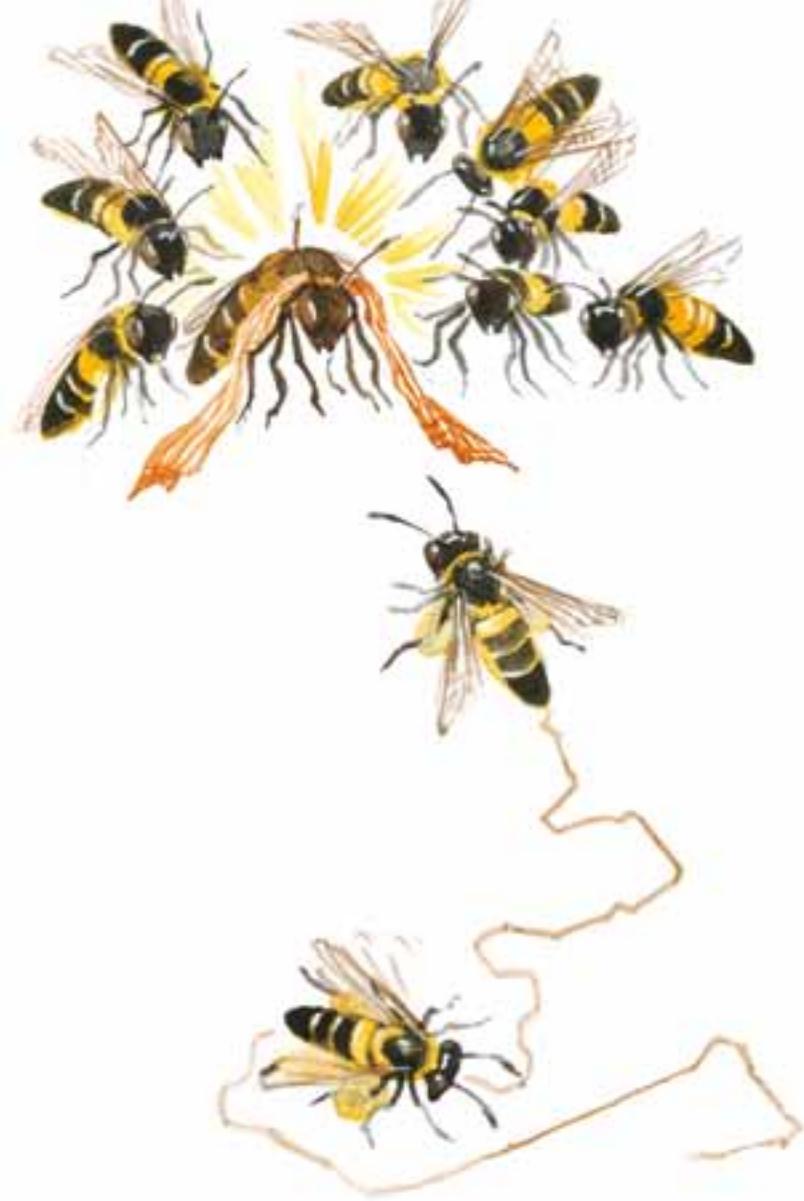
मधुराणी जी भडकली, बोलून सोय नाही. “त्या नतद्रष्ट पशुंचे नाव काढू नकोस. मला त्यांच्या वकिलांशी बिलकुल बोलायचे नाही. चल जा, तू आपली वाट सुधार.”

मुचकुंद म्हणाला, “त्रस्त समंधे, शांत हो! मला ठाऊक
आहे, ते आहेत तुमचे हाडवैरी! पण केवळ तळतळाट
करून काय हाती लागते? एवीतेवी सर्वनाश होतोच
आहे, मग अर्द्धे सोडून का पाहू नये?” मधुराणी
उद्गारली, “हे ही काही चूक नाही. बोल, काय आहे
तुझी कल्पना?”

मधमाश्यांच्या पोळ्यांची रचना

आग्या मधमाश्यांचे मेणाने बनवलेले हजारो षट्कोनी दालनांचे पोळे झाडांच्या भक्कम
आडव्या फांद्यांना अथवा कातळांना चिकटवलेले असते. ह्याच्या वरच्या भागात दोन
प्रकारच्या दालनांत मध भरलेला असतो. दोन-तृतीयांश दालतांतला कच्चा मध
नेहमीच्या रोजच्या वापरात असतो. ही दालने उघडी असतात. आणि यात एकूण
मधातला एक-चतुर्थांश हिस्साच साठवलेला असतो. हा मध खूप पातळ असतो.
उरलेली एक-तृतीयांश दालने दाट पक्व मधाने टंच भरून बंद केलेली असतात. हा
साठा फुलोच्याचा हंगाम संपल्यानंतर वापरण्यासाठीचा असतो. त्यात एकूण
मधातला तीन-चतुर्थांश हिस्सा साठवलेला असतो. ह्या खालच्या दालनांत कोपन्यात
पराग व त्यांच्या खाली कामकच्यांची अंडी, अळ्या, सर्वात खाली फुलोच्याच्या हंगामात
राण्यांची अंडी, अळ्या आढळतात.

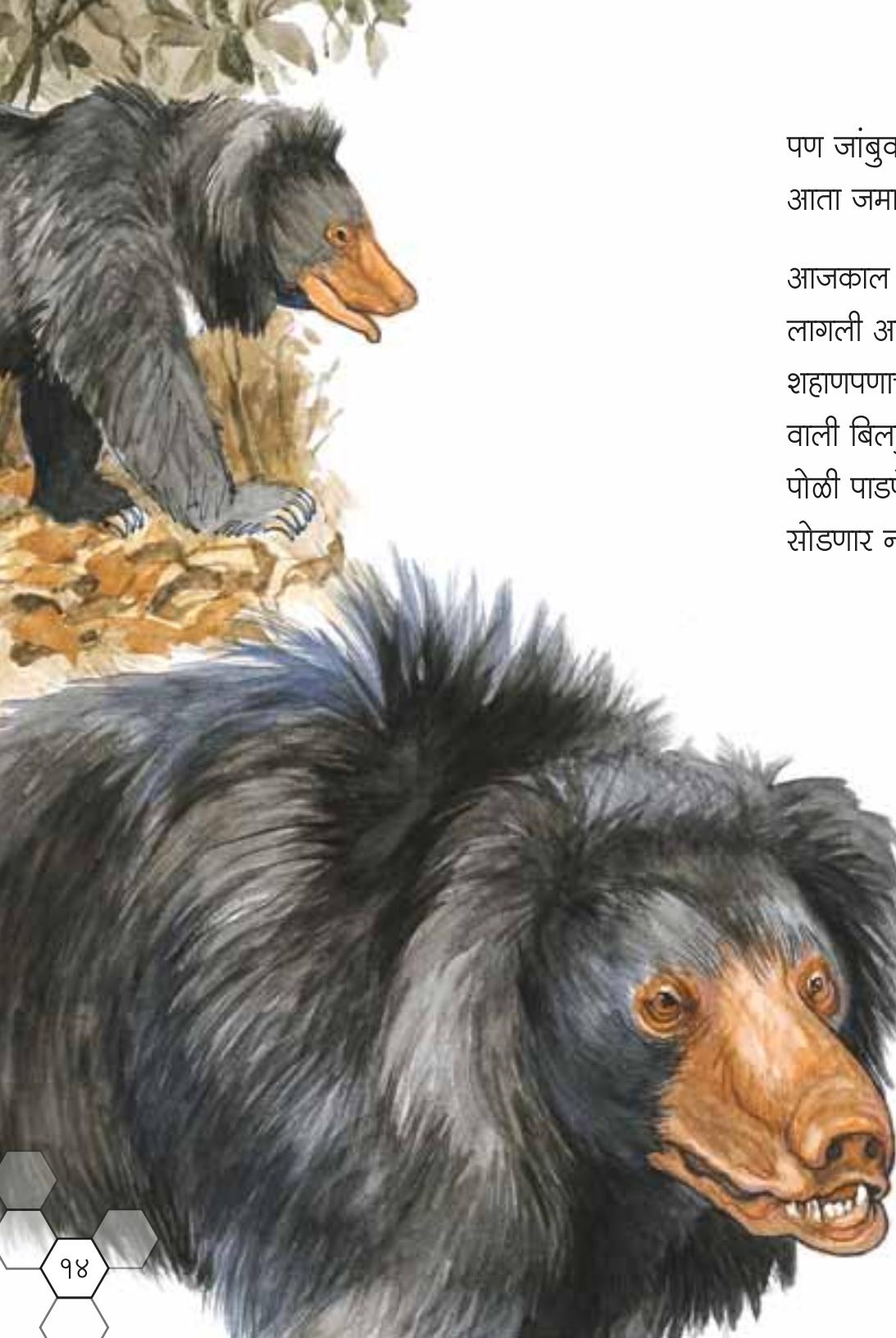

मुचकुंद म्हणाला, “अर्खलांनाही तुमचे नुकसान कमी करायचेय, म्हणून ते सांगताहेत, आम्हाला मध खाऊ घा. आम्ही अंडी, अळ्यांना हात लावणार नाही, पोळीच्या पोळी उद्धवर-त करणार नाही. अन् याच्या बदल्यात, आम्ही मध खायला लागलो, की गप रहा, आमच्या तोंड-नाक-डेळ्यांवर डंख करू नका.” मधुराणी म्हणाली, “विचार करते, पण सगळ्यांना पटवून देणे मोठे अवघड आहे. पण सांग, जांबवान्‌जींना, विश्वासघात करू नका. शांतपणे मध खाऊन, मग आमच्या चिल्ल्या-पिल्ल्यांवर हल्ला चढवू नका!”

मुचकुंद म्हणाला, “राणीसाहेबा, विश्वासाने विश्वास वाढतो, पाहूया प्रयोग करून. मी जातो परत जांबवान्‌जींकडे.” अन् मधुराणी डोळे विस्फारून पाहता, पाहता तो मधमाशी रूपी मुंज्या फुगत पुन्हा एक अर्खलाचे पिल्लू बनला, आणि पोळ्याला बोटही न लावता झाडावरून सरसर उतरून चालता झाला.

मधुराणीने रानातल्या झाडून सगळ्या मोहळा-
 मोहळात निरोप पाठवला. “एक नवा अफलातून ठराव
 आपल्यापुढे आलाय. बोला, तुम्हाला काय वाटते?”
 खूप वादविवाद झाले. अनेक राण्या कबूल होईनात.
 पण शेवटी सर्वनुमते मंजूर झाले की, प्रयोग तर
 करून बघूया. तिकडे, अस्वल समाजातही असेच
 वितंडवाद सुरु झाले. प्रथम सगळे म्हणाले की, नुस्ता
 मध का? आम्हाला अंडी-पिल्लांचा रसही प्यायचाय
 ना! शिवाय अधून-मधून एखादी माशी नाकाला डसते,
 क्वचित् एखादी डोळाही फोडते, पण ह्यातही एक
 वेगळीच खुमारी असते ना! मुकाट जाऊन, माश्यांना
 नमस्कार करून जरासा मध चाढून बाजूला व्हायचे?
 मग अस्वलाच्या जन्माला आलो कशाला?

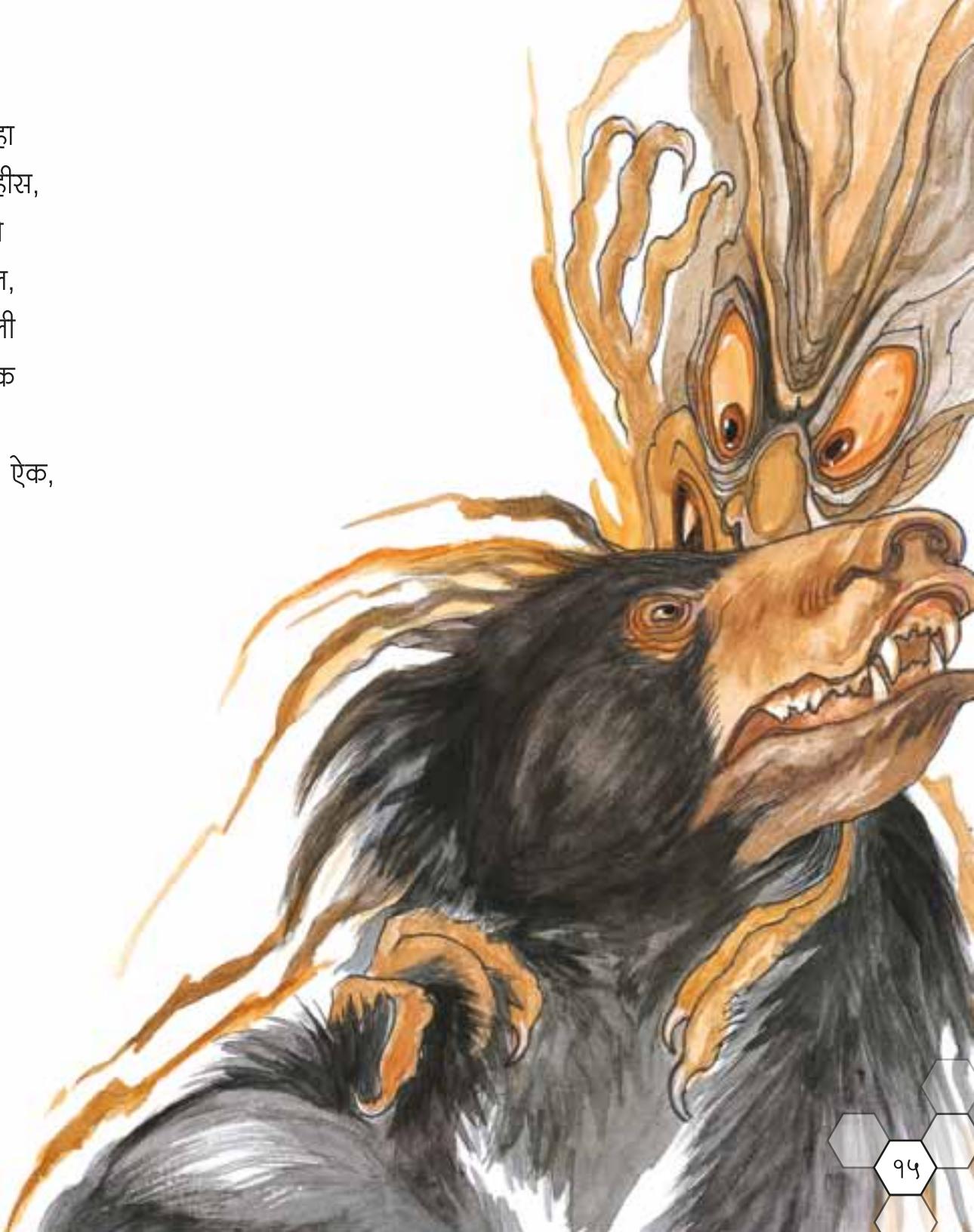

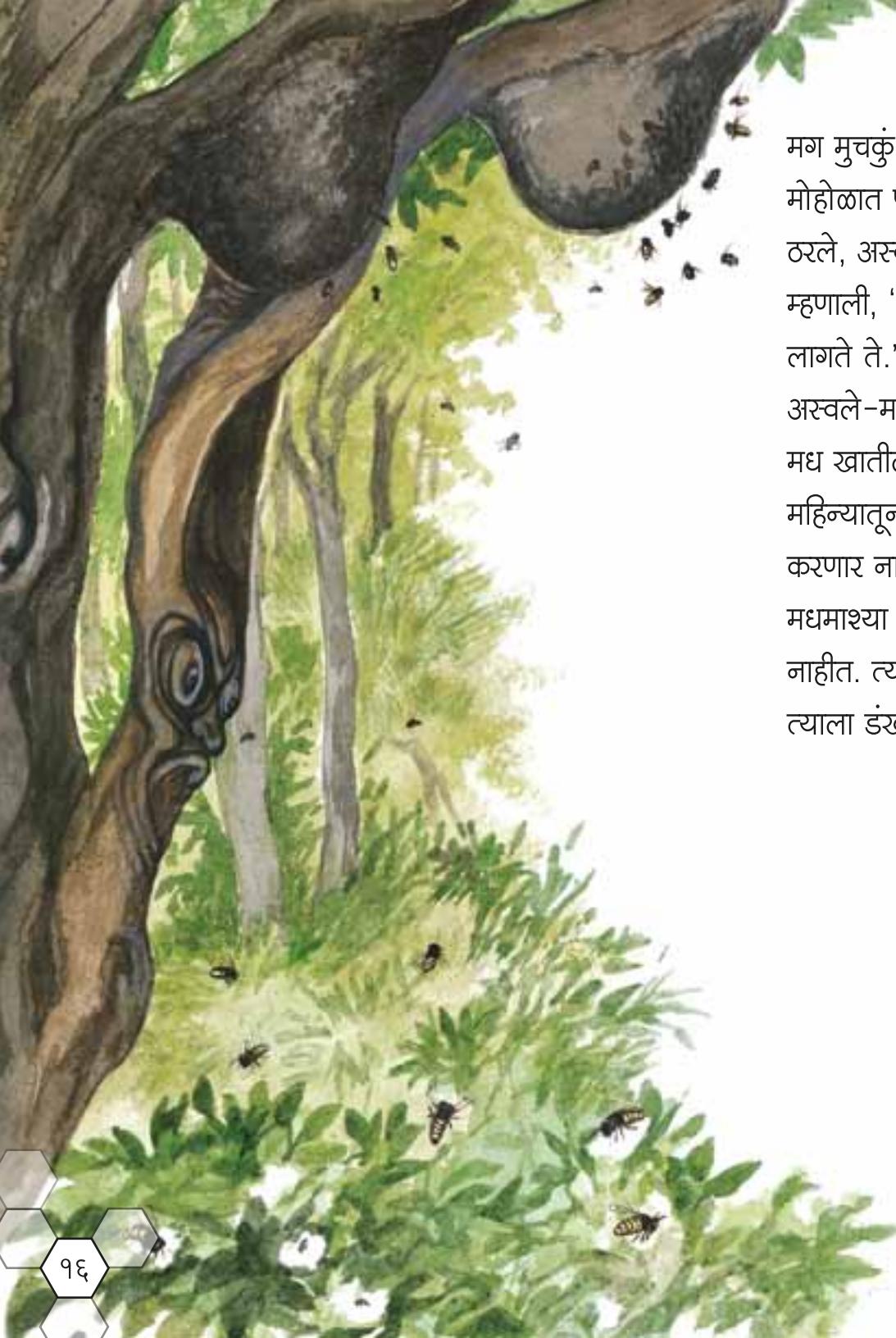

पण जांबुवानांनी अखेर सगळ्यांना पट्टून दिले की
आता जमाना पालटलाय.

आजकाल झाडे, मोहोळे संपत यायला
लागली आहेत. तेव्हा ह्या काळात जरा सबुरीने घेणे
शहाणपणाचेच आहे. शेवटी सगळे कबूल झाले, पण
वाली बिलकुल बघेना! म्हणाला, “तुम्ही काहीही करा,
पोळी पाडणे अस्वलांचा धर्म आहे, मी तो केव्हाच
सोडणार नाही.”

ऐकेच ना, तेव्हा जांबवान्‌जी म्हणाले, “हे बघ, हा
मुचकुंद काही साधा-सुधा नाही; तू बघलाच नाहीस,
तर तो वेताळबाबांकडे तक्रार करेल, अन् मग ते
आपल्या जंगलातल्या झोटिंगाला हुकूम सोडतील,
तुला पछाडण्याचा. मग तुझी धडगत नाही.” वाली
म्हणाला, “फूट! मी नाही खवीस-झोटिंगांना भीक
घालत! काय करायचे ते करा.” शेवटी त्याला
सगळ्यांनी बजावले, “हा हट्ट सोड, सगळ्यांचे ऐक,
नाही तर परतावशील.”

मग मुचकुंद पुन्हा मधमाशी बनून मधुराणीच्या
मोहोळात पोचला. त्याने विचारले, “सांगा, काय
ठरले, अख्वलं समझोत्याला तयार आहेत.” मधुराणी
म्हणाली, “ठीक आहे, पाहू या, यातून काय हाती
लागते ते.” झाले, रानभर ढाही फिरवली गेली; ‘आता
अख्वले-मधमाश्यांत समेट. यापुढे अख्वले केवळ
मध खातील, ते सुष्ठ्वा कोणत्याही एक मोहोळातला
महिन्यातून एकदाच. चिल्ल्या-पिल्ल्यांना इजा
करणार नाहीत. पोळी तोडणार नाहीत. जोडीने
मधमाश्या गप्प राहतील.. अख्वलांवर तुटून पडणार
नाहीत. त्यांचे नाक-कान-डोळे उघडे सापडले तरी
त्याला डंख करणार नाहीत.’

बसली नवी घडी; अख्वले निर्धारित मनाने चढून
मध चाखू लागली. मधमाश्याही हाराकिरी करायला
नको, थोडा मध गेला तरी पोळी वाचतात म्हणून
खूष झाल्या. वाली कितीही बोलला होता तरी
मनातून टरकला होता, म्हणून अगाऊपणा करायच्या
भानगडीत पडला नाही. मेंद्याच्या जंगलात शांतीचे
साम्राज्य नांदू लागले. मुचकुंदही सुट्टी मर्स्त गेली,
कारणी लागली, म्हणून खुषीने पुण्याला परतला.

पाहता-पाहता होळी आली. मधमाश्यांची मोहोळं
वाढत चालली होती. वालीने द्रवर्षीप्रिमाणे थंडाई
घेतली, अन् आता त्याला अजिबात राहवेना.
त्याला वाटले निदान आजचा दिवस पूर्वीसारखी
मरती केलीच पाहिजे, आव्यामाश्यांच्या अंड्यांच्या-
आळ्यांच्या रसाची लज्जत लुटलीच पाहिजे. मग जे
काय व्हायचे ते होऊ दे! त्याने एक झक्क वाढलेले
पोळे हेरले, ते तर होते मधुराणीचे. गेला सरासर
चढून. पुनवेच्या राती मधमाश्याही रातफुलांच्या
मधाचे सेवन करण्यात मश्गुल होत्या. सान्या-सान्या
बेफिकीर होत्या. अन् वालीने एका पंजाच्या जबरदस्त
फटकान्याने ते सगळे तोडून खाली पाडले, घसरत-
घसरत उडी मारली, आणि अंडी-पिल्ले असलेल्या
मधल्या भागाचा एक मोठा चावा घेतला. अन्
नाक-तोंड-डोळे हातांनी झाकून, पोटावर झोपला,
संथ खुषीत तो रस चघळत-चघळत!

रागाने लाल-लाल झालेल्या मधुराणीने आपल्या
 सेनेला हुकूम दिला - “तडक जा, जांबुवानांच्या तळावर
 अन् नील, अंगद, सुषेणच्या नाका-तोंडावर जोरात ड्या.”
 ती तिघे पोरेही बिनधारत खेळत होती, बचाव करायचा
 विचारही नव्हता, आणि एकदम तोंडावर जो आगीचा भेंब
 उठला, ती बोंबलत सुटली. जांबवान् धावत आले; “काय,
 झाले, काय?” पोरे किंचाळली, “आम्ही तर मरायला
 टेकलोय, ह्या माश्यांनी अचानक हल्ला केला.”

जांबंवान् ओरडले, “बाप रे, आधी मधुराणीच्या मोहोळाकडे चला. होळीच्या मुहूर्तावर त्यांना युद्धच पुकारायचे असले, तर आपणही काही कमी नाही. सगळी टोळी पोचली, मधुराणीच्या झाडापाशी, अन् बघतात तर काय, खाली पडलेय एक भले मोठे पोळे, अन् त्याच्या शेजारी घोरत पडले आहेत, भांग चढलेले वाली महाराज.

जांबंवान् म्हणाले, “असे झाले होय! आता याला चांगला धडा शिकवला पाहिजे. आपला मधमाश्यांशी करार आहे की त्यांनी अस्वलांचे नाक-कान-डोळे उघडे सापडले तरी त्याला डंख करायचा नाही. ठीक, आपण त्यांना निरोप पाठवूया, की हा करार तुम्ही पाळा, आणि तरीही आमच्या बाजूनी करार मोडणाऱ्या वालीला जबरदस्त शिक्षा करा. हा आता सहजासहजी जागा होणार नाही. तोवर आपण होळीची जळकी लाकडे आणुन त्याच्या पुळ्यावरचे आणि पाठीमागच्या तंगड्यांवरचे सगळे केस पार जाळून टाकूया आणि सांगूया आव्यामाश्यांना, करा ह्या हरामखोरावर हल्ला. तो फार तर नाक-कान-डोळे झाकेल, मग करा पाठीमागून हल्ला आणि चांगली जन्माची अद्वल घडवा.”

झालं, पोरं चिडली होतीच. त्यांनी चटाचट होळीतून
जळणारी लाकडे उचलून आणली, आणि केला
वालीच्या पुढळ्याचा, मागच्या पायांचा चम्मन गोटा!
वाली गुंगीतच होता.

मग, जांबवान्‌नी धावा केला, “वेताळबाबा, इथे जरा घोटाळा झालाय! ताबडतोब मुचकुंदला धाडा एऱ्जरला.” मुचकुंद तर वेताळबाबाच्या पठारावर होळीची मजा लुटून गप्पा मारीत बसला होता. त्याला हुकूम झाला, या क्षणी नीघ. मेंढा-लेखाच्या जंगलात जायला. तो चक्रावला, काय झाले काय, आणि एका झेपेत पोचला नील, अंगद, सुषेणच्या तळावर. पाहतो तर काय, तीनही पोरांची तोंडे जबरदस्त सुजलेली. हा काय प्रसंग ओढावला? जांबवान् म्हणाले, “बस, ऐक काय झाले ते, अन् आम्ही काय केले ते.”

मुचकुंद म्हणाला, तुम्ही अगदी ठीक केलेत. आता मी शोधतो मधुराणीला, तिला काय झाले ते समजावून सांगतो. अन् झटक्यात एका नर मधमाशीचे रूप घेऊन तो निघाला मधुराणीला शोधायला. ती उरल्या सुरल्या सेनेबरोबर एक नवे अर्जुनाचे उंच झाड शोधून त्याच्यावर येऊन बसली होती, नवे मोहोळ वसवायची तयारी करत.

मुचकुंदला पाहिल्यावर संतापून ओरडली, “तुझ्या नाढी लागून माझा सत्यनाश झाला. आता कशाला पुन्हा इथे आलास काळे तोंड घेऊन?” मुचकुंद म्हणाला, “अगं, बाई ऐक. द्वाने घे. एखादा सडका आंबा निघतोच गं. पण त्याचा बंदोबस्त केलाय. आपला करार पुन्हा पूर्वीप्रिमाणे अमलात राहू दे. करारात म्हटलंय, नाक-कान-डोळे यांना डंख करायचा नाही. पण त्यात पुढऱ्यावर, तंगडीवर डंख मारायचा नाही, असे कधीच ठरले नव्हते. एकच नालायक अस्वल आहे, करार मोडणारे. बाकीच्या अस्वलांनी त्याला पाठीमागून कायमचा बोडका केलाय. दिसला की, खुशाल डसा तिथं त्याला. मधाला बोटसुद्धा लावू देऊ नका. चांगली अद्वल घडवा.”

दुसरा दिवस उजाडायच्या आत सान्या जंगलातल्या
मधमाश्यांना ही खबर पोचली. इकडे सुरतीत वाली
महाराज जागे झाले. तोंडात अजून अंडी-आळ्यांच्या
रसाची चव घोळत होती. मनात म्हणाले, काय, मरत
होळी साजरी झाली. आता हा संयम-बियम बरस झाला.
आता आपण बुवा येणार, पूर्वक्रमावर ! उठून निघाले,
न्याहरीला थोडा मध खायला, चांगले पोळे हेरत. एका
सावरीवर छान पंधरा-वीस मोहोळं दिसली. म्हणाले,
'चला, जय बजरंग' आणि झाडावर पाच फूट चढले, तर
काय, वरच्या मधमाश्यांनी पाहिले,

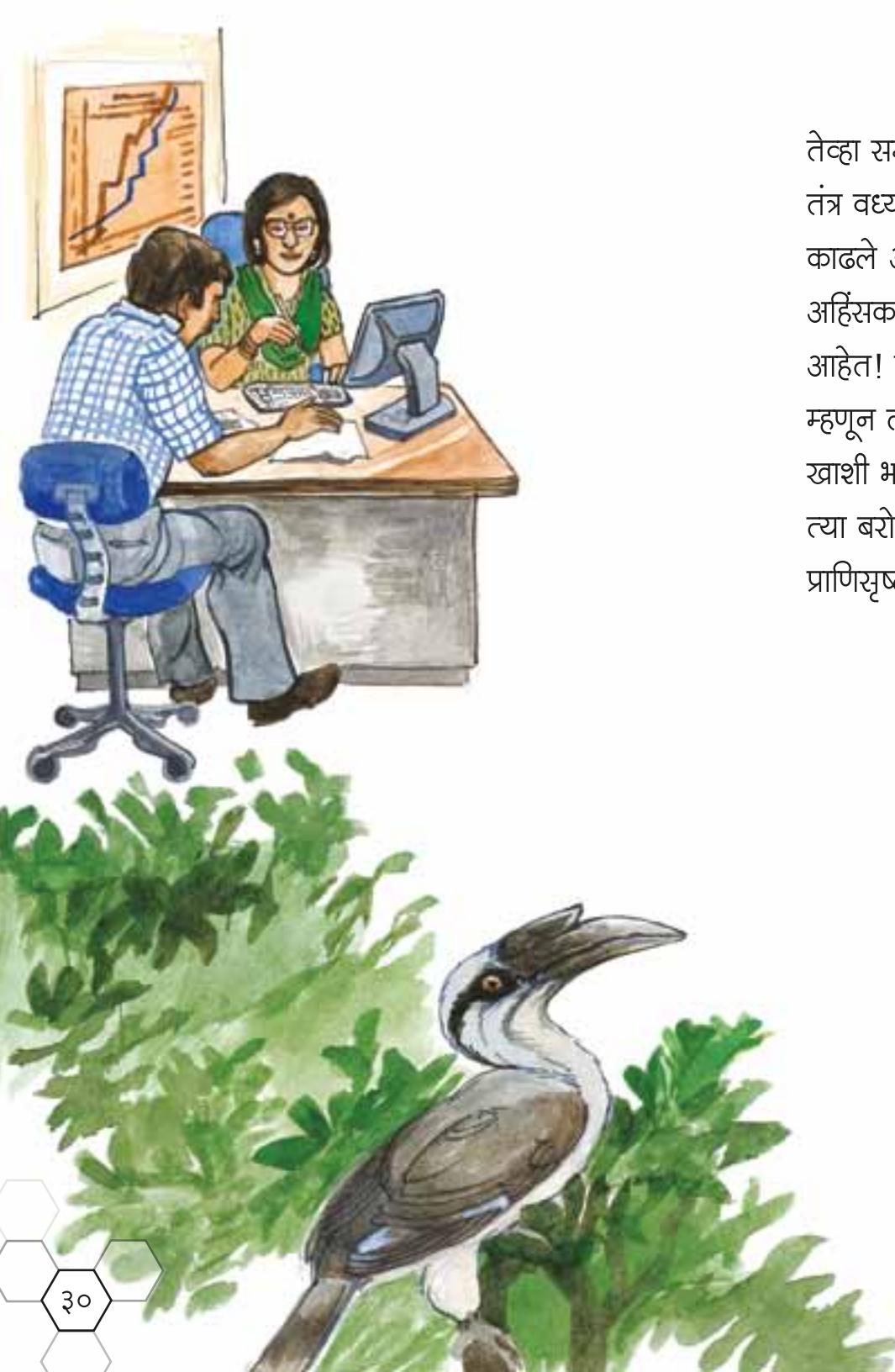
अरे, हाच तो बद्दमाश. आणि जी झुंड निघाली ती
तुटून पडली वालीवर. वालीने पूर्वीच्या सवयीप्रमाणे
हातांनी नाक-तोंड-डोळे झाकून घेतले, अन् काय,
पाठीमागून एक आगीचा डोंब उसळला. वाचवायला
हात मागे केले तर माशा नाका-तोंडावर जोरात
डसल्या. करावे काय? वालीजी धूम पळाले
ओढ्याकडे, अन् पाण्यात सूर मारला. जेव्हा
पाठीमागून गार गार पाणी जाणवले, तेव्हा डोक्यात
प्रकाश पडला की इकडून पार उघडे पडलो आहोत!
आता यापुढे अंडी-आळ्यांच्या रसाची चव तर सोडाच,
राध्या मधाच्याही आसपास फिरकणे शक्य नाही.

पुन्हा सगळी चर्चा झाली, अस्वलांच्यात आणि मधमाश्यांच्यात!
असे ठरले की सगळे कराराप्रमाणे पुन्हा सुरळीत चालू करायचे.
समाजद्रोही वालीला तेवढा मध्ही पूर्ण बंद.

मुचकंद आठवडाभर मेंढा-लेखात राहिला, अन् त्याला मोठे
कोडे पडले. केवळ अस्वलांनी संयम राखून ही पोळी इतक्या
मोठ्या प्रमाणात कशी वाढली? का माणसांनाही हे शहाणपण
सुचलेय? मग तो गेला मणिराम काकांकडे आणि म्हणाला,
काय भानगड आहे हो?

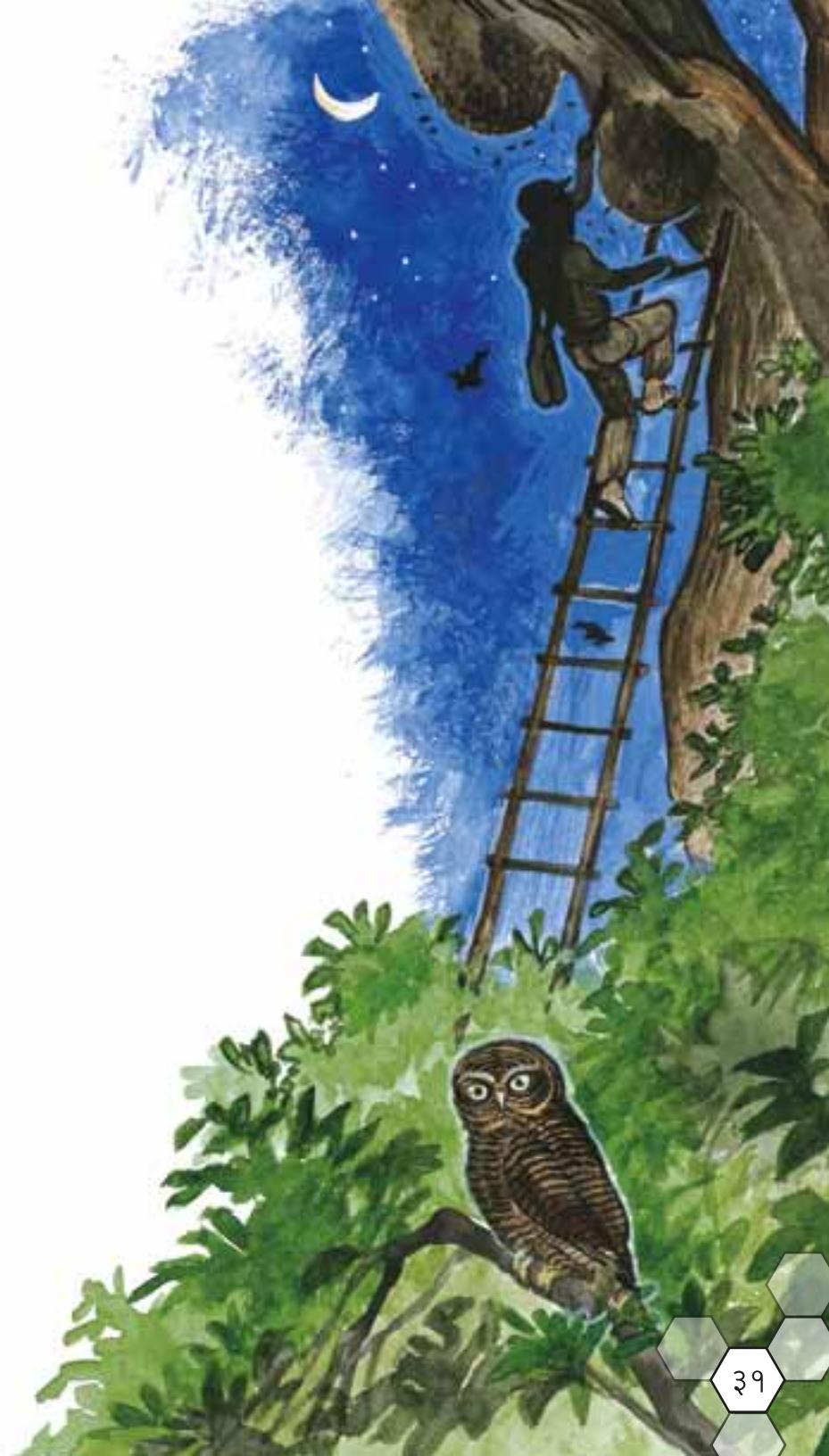

तेव्हा समजले, की माणसांसाठी असेच
तंत्र वद्याच्या शास्त्रज्ञांनीही शोधून
काढले आहे. आता मेंढा-लेखाचे लोकही
अहिंसक मध्य गोळा करायला लागले
आहेत! शिवाय ते सेंद्रिय शेती करतात.
म्हणून त्या जंगलात मधमाश्यांची
खाशी भरभराट व्हायला लागली आहे;
त्या बरोबरच वनस्पती आणि सान्या
प्राणिसृष्टीचीही!

अहिंसक मध

सेवाग्राम निसर्ग तंत्रानुसार आग्यामाशयांच्या पोळ्याचा दोन्ही बाजूंचा आधार जपून ठेवून मधाने टंच भरलेल्या बंद दालनांचा भाग तेवढा कापून घेतला जातो. ह्यामुळे पोळे जसेच्या तसे टिकून राहूनही ७०-८० टक्के मध काढला जातो. लवकरच मधमाशया ही कापलेली दालने पुन्हा बांधून त्यांत नव्या जोमाने मध साठवू लागतात. एक-दोन महिन्यांनंतर हा मध पुन्हा काढणे शक्य असते, आणि या वेळी पहिल्या वेळेपेक्षाही खूप जास्त मध मिळू शकतो. पारंपरिक पद्धतीने मध काढताना पोळे जाळले जाऊन मधमाशयांची संख्या घटते, हे या अहिंसक मार्गाने टाळता येते. त्यामुळे जंगलातले एकूण मध उत्पादन वाढू शकते. अर्थात् ही पद्धती वापरताना मधमाशयांचा डंख टाळण्यासाठी सारे काम अंधान्या रात्री व खास बनवलेले पोषाख, बुरखे, दोराच्या शिंड्या व विजेच्या वापरून करण्यात येते.

आपल्या मधमाशया

शास्त्रीय नावे	Apis Florea	Apis Cerana	Apis Mellifera	Apis Dorsata
मराठी नावे	फुलोरी माशया	सातेरी माशया	पाश्चात्य माशया	आग्यामाशया
आकार	लहान	मध्यम	मध्यम	मोठा
भौगोलिक क्षेत्र	उष्मदेशीय प्रदेशांत १५०० मीटर उंचीपर्यंत	उष्म व समशीतोष्ण प्रदेशांत ३००० मीटर उंचीपर्यंत	युरोप, अमेरिका, ऑस्ट्रेलिया, समशीतोष्ण क्षेत्रात, भारतात पाळीव	उष्म व समशीतोष्ण प्रदेशातील जंगलात सपाटीवर ४००० मीटर उंचीपर्यंत
भारतातील विस्तार	प्रामुख्याने सपाटीच्या प्रदेशात भारतभर	सर्वत्र	उत्तर भारतात पाळीव. आता जवळजवळ सर्वत्र	सर्वत्र
निसर्गात पोळी बांधण्याच्या जागा	झाडोरा, बगीचे, घरांच्या वळचणी व कोनाडे	शिळांत, भिंतींत झाडांच्या मोठ्या बुंध्यांत, मोठ्या ढोलीत, आणि चिरात	शिळांत, भिंतींत झाडांच्या मोठ्या बुंध्यांत, मोठ्या ढोलीत, आणि चिरात	मोठ्या वृक्षांवर, दरडींवर, इमारतींवर, मनोच्यांवर पुलाखाली
निसर्गात पोळी बांधण्याची ठिकाणे	उघड्यावर	अंधारात	अंधारात	उघड्यावर
पालन	अशक्य	शक्य	शक्य	अशक्य

प्रथम बुक्सची स्थापना २००४ मध्ये झाली. मुलांच्या वाचनाला चालना देण्यासाठी, 'रीड इंडिया' नावाचा उपक्रम राष्ट्रीय पातळीवर सुख झाला होता. त्याच चळवळीचा एक भाग म्हणून ही स्थापना झाली. प्रथम बुक्स ही अनेक भारतीय भाषांमध्ये, दर्जेदार पुस्तक प्रकाशित करणारी ना-नफा संस्था आहे. 'प्रत्येक मुलाच्या हाती पुस्तक' हे आमचं द्येय असून, त्याद्वारे भारतातल्या सर्व मुलांपर्यंत वाचनाचा आनंद पोहोचवायचा आहे.

यात कोणत्याही प्रकारे सहभागी होण्यासाठी

info@prathambooks.org या पत्यावर ईमेल पाठवा.

भारतातल्या डॉगरदन्यावर प्रैम असणारे माधव गाडगील हे ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ आणि पर्यावरण तज्ज्ञ आहेत. भारतातल्या डॉगरदन्या, तिथली माणसं, वनस्पती, प्राणी हे त्यांच्या प्रेमाचे विषय. पुणे आणि हार्वर्ड येथे त्यांचे शिक्षण झाले असून बंगलोरच्या 'इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स' मध्ये अनेक वर्ष कार्यरत होते. पुस्तकं शास्त्रीय शोध-निबंध या लेखनाबरोबरच त्यांनी 'हिंदू' या दैनिकांत मुलांसाठी स्तंभलेखन केले आहे. पद्मभूषण या प्रतिष्ठित सन्मानासह त्यांना हार्वर्ड विद्यापीठाचे सॅटेनिअल मेडल, व्होल्वी पर्यावरणविषयक पारितोषिक असे अनेक मानसन्मान मिळाले आहेत.

माया रामरस्वामी कोणताही प्राणी किंवा भूभाग कॅनक्हासवर जिवंत करतात. त्या त्यांच्या चित्रात प्रत्येकाला एक ओळख आणि गतिमानता देतात. वन्य प्राण्यांच्या जीवनावरील अनेक पुस्तकांमध्ये - मग ती लहानांसाठी असोत वा मोठ्यांसाठी - त्यांची चित्रं असतात. वन्य जीवनाविषयी अत्यंत उत्सुक असणाऱ्या माया रामरस्वामी यांनी 'कासवाची गोष्ट', 'हिंमिबिबळ्या नोनो' आणि 'किंग कोब्रा' या पुस्तकांची सजावट केलेली आहे.

अस्वलं, मध्यमाशया आणि फुलोरा हे आपल्या निसर्गविश्वातले तीन महत्त्वाचे घटक. भारतातल्या आग्या मध्यमाशया या जगातल्या आकारानं सर्वांत मोळ्या माशया असून चंद्रप्रकाशात काम करणाऱ्या त्या एकमेव आहेत. निसर्गातिला हा मौल्यवान ठेवा जपण्यासाठी, त्यांचं रक्षण करण्यासाठी शाखऱ्या आणि जंगल निवासी झटत असतात. या माशयांचं रक्षण करत, जंगलात निर्माण झालेला एक मोठा पेच सोडवण्यासाठी मुचकुंद आणि त्याची तल्लख टोळी यांनी एक वेगळीच युक्ती कशी शोधली त्याची ही गोष्ट.

टप्प्याटप्प्याने वाचायला शिकणे. या पुस्तकाची वाचन पातळी ४ आहे.

PRATHAM BOOKS

प्रथम बुक्स ही ना-नफा संस्था
असून मुलांमध्ये वाचनाची आवड
रुजावी यासाठी अनेक भारतीय
भाषांमध्ये पुस्तक प्रकाशित करते.

www.prathambooks.org

Muchkund and
his Sweet Tooth
(Marathi)
MRP: ₹ 55.00

